

CAPVT DECIMVMNONVM.

- 1 Operarius ebriosus non locupletabitur, & qui spernit modica, paulatim decidet.

Prosequitur adhuc aliquot sententijs doctrinam temperantiae ceptam in fine superioris capituli, ostenditque adhuc quae mala intemperantia homini adferat, paupertatem scilicet, excæcationem & nequitiam. Primò ergo dicit, quòd is cuius officium est labore manuum victum sibi comparare, quiq; pro necessarijs conquirendis magnum laborem impendit, si simul fuerit ebriosus, non ditabitur: quia perdet omnes labores suos, dum quae magno labore parat, breui voluptate consumit, idemq; à labore sibi necessario per ebrietatis studium impediatur. Addit & generalem quandam sententiam, quae ad multa aptari potest: sed hic adducitur, vt significet eum qui modica lucra negligit, quae ex labore assiduo vel parsimonia quotidiana prouenire possent, paulatim omnino casurum in summam egestatem, sicut modica ea lucra assidue seruando paulatim ditescere potuisset. Habet ea sententia, vt est generalis, etiam in alijs rebus locum. Nam & in rerum domesticarum, & in humanorum corporum curatione, parua incommoda initio accepta & neglecta, maximam postea afferunt calamitatem. Similiter in his quae spectant ad animae salutem, si quis spernit minora vitia, nec illorum ullam habet rationem, paulatim ruet in maiora. Vnde diuus Gregorius hanc sententiam explicans libro decimo Moralium capite decimoquarto sic habet: Si enim curare parua negligimus insensibiliter seducti, audenter etiam maiora perpetramus. Et rursus in tertia parte curae pastoralis, admonitione 34. Qui enim minima peccata flere ac deuitare negligit, à statu iustitiae non quidem repente, sed partibus totus cadit.

- 2 Vinum & mulieres apostatare faciunt sapientes, & arguent sensatos: & qui se iungit fornicarijs, erit nequam.

Duo alia mala quae adfert intemperantia, siue quae in potu est, siue quae in libidine est, hic versus explicat. Alterum est, quòd per eam etiam sapientes recedunt & abducuntur à suo officio, à virtute & sapientia, imò & à Deo, sicque etiam hi qui prudentes erant, redarguuntur, & reprehensibiles fiunt. Quod & experientia docet, & aperte demonstratum est in Salomone. Idem expressit & Osee, dicens: Fornicatio & vinum & ebrietas auferunt cor. Alterum est, quòd qui se per illicitum concubitum iungit meretricibus, is per hoc efficitur nequam, & ad maiora facinora designanda audacior. Hunc enim esse sensum secundae partis Graeca docent, quae pro; qui se iungit fornicarijs; habent,

habent, $\delta \text{νολλόμεν} \odot \text{προσῶς}$, hoc est, qui adhæret vel conglutinatus 1. Cor. 6.
meretricibus. Idem enim hic est, quod apud Paulum dicentem: Qui
adhæret meretrici, vnum corpus efficitur; vbi etiam est, $\delta \text{νολλόμεν} \odot$
 $\tauῆ \text{προσῶς}$. Itaque illius, qui se iungit fornicarijs; sensus non est, qui so- 1. Cor. 5.
cius est scortatorum, vt hic significetur quod apud Paulum, 1. Corin. 5.
Ne commisceamini fornicarijs; sed dictio, fornicarijs, est fœminini ge-
neris, posita pro, meretricibus. Pro; nequam erit; Græcis est πλμηςδς
 ἴσω , hoc est, audax erit. Significatur ergo, quod exuto semel per vagam
libidinem honestatis pudore, audax redditur homo ad multa facinorâ,
à quibus pudor homines alioqui reuocare solet. Id quod experientia
verum esse docet. Idem noster interpret significare voluit, vertens; ne-
quam erit. Vocat enim nequam, eum qui nihil pensi habet, neminem
veretur, & quiduis audet.

3 Putredo & vermes hæreditabunt illum, & extolletur in exem-
plum maius, & tolletur de numero anima eius.

EXprimit pulchrè quàm conueniens pœna excipiat scortatores. quæ
quidem pœna etiam ex parte in hac vita eos excipit, quia scortatio-
nibus dediti, frequenter vitali succu exhausto, & corruptis corporibus
coniuncti, varijs corruptionibus in corpore replentur, vt eorum viscera
veluti vermibus exedi videantur, fiantque omnibus hominibus specta-
culum & exemplum insigne. Sed magis hac sententia significare voluit
illos per scortationes vitam suam abbreviaturos, & ante tempus mori-
turos, quando eò quod hic corruptionibus carnis addicti fuerunt, hære-
ditario quodam iure eos obtinebunt putredo & vermes, idque & in
corpore, & in anima, in qua vermis conscientie semper eam arrodens
nunquam morietur. Itaque qui talis est, in magnum aliorum exem-
plum præmatura morte extolletur ex hac vita, & tolletur per mortem
de numero viuentium anima eius, idque non solum de numero hic vi-
uentium, sed etiam eorum qui verè viuunt post hanc vitam. Tertiam
enim illam partem addidit interpret, ad explicandum quid sit, extol-
letur, pro quo Germanicum exemplar habet ἐπαρθίσει , hoc est, extol-
letur vel sustolletur, Complutense verò ἐμπαρθίσει , hoc est, arefcet vel
tabcset.

4 Qui credit citò, leuis est corde & minorabitur: & qui delin-
quit in animam suam, insuper habebitur.

NOuam hic Sapiens auspiciatur doctrinam contra vitium detractio-
nis, quam multis hoc capite profequitur, monens nō temerè detra-
ctoribus fidem habendam, nec audita vel cognita aliorum vitia leuiter
pandenda. Itaque imprimis quò moneat nō temerè credere delatoribus,
generalè assumit sententiam; Qui credit citò, leuis est corde; quæ etsi ad
varia accommodari potest, vtpote ad doctrinâ fidei & morum, (quam qui
sine iudicio recipit ad omnè doctrinæ ventū se conuertens, leuem se esse
decla-

declarat & inconstantem) hic tamen adduci videtur, vt significetur eum qui citò credit vera esse quæ de alio mala referuntur, esse leuem corde, vt qui tam facile aliorum verbis moueatur, nec prudenter apud se prius iudicet inquirendum esse de veritate eorum quæ narrantur. Ideoque talis minorabitur corde, hoc est, defectum sapientiæ patietur: minorabitur item in fama & nomine, hoc est, minoris erit existimationis, & insuper habebitur ac reputabitur talis qui delinquit in animam suam, hoc est, qui citò credit vera esse mala quæ de alio narrantur, non solum peccat in proximum suum, citò de illo male sentiendo, sed etiam in seipsum peccat, sibi que iniuriam facit, qui se leuitate commaculat, & se decipi leuiter permittit, & se multorum malorum periculo exponit. Vt autem secundam illam partem, quæ ob obscuritatem suam torquet interpretes, & cõtorquetur ab eis, prædicto modo intelligendam putem, mouent me Græca, quæ sic commodè verti possunt; & qui peccat, scilicet modo prædicto, in animam suam peccabit.

5 Qui gaudet iniquitate denotabitur, & qui odit correptionem minuetur vita: & qui odit loquacitatem, extinguit malitiam.

ET hæc sententia, cuius secunda pars Græcis non est, eò pertinet, vt non facile ac lubenter audiamus delatores, quia, inquit, qui delectatur & referre & audire aliorum vitia, vt faciunt illi qui gaudent iniquitate, is denotabitur, hoc est, vituperabitur & condemnabitur (id enim dictio Græca significat.) Contrà qui odit loquacitatem, ita vt nec ipse futilis sit ad dicendum quæuis, nec detractorum loquacitatem ferat, is & in se multam malitiam, multa que vitia extinguit & in alijs. Nam ex loquacitate multa mala nascuntur, odium scilicet, rixæ, contentiones, mendacia, & id genus alia, quæ non solum in se, sed & in alijs extinguit & reprimat qui odit loquacitatem. Sicut enim ventus aquilo dissipat pluuias, sic facies tristis linguam detrahentem. Quod in medio insertum est; Qui odit correptionem, minuetur vita; significat eum qui sic gaudet iniquitate vel audienda vel referenda, vt non patiatur se ab eo qui odit loquacitatem corripì & admoneri, Dei iusta ultione ante tempus moriturum, & priuandum vera vita. Qui enim gaudent iniquitate, hi non ferunt correptionem & reprehensionem loquacitatis & detractionis, de qua hic agitur. Crediderim tamen prius scriptum fuisse; minuet vitia; vt odiens correptionem, sit qui odit detractionem, qua aliorum mores corripuntur, vt idem hac & sequenti parte significetur, & ex alia versione hæc duæ partes coniunctæ sint.

6 Qui peccat in animam suam, pœnitebit: & qui iucundatur in malitia, denotabitur.

HÆc sententia cum Græcis non sit, & repetitionem contineat duarum partium iam habitaram, videtur huc inserta ex alia versione, vt in hoc libro sæpius factum videtur. Dicitur ergo rursus, quod qui peccat

peccat in animam suam leuiter credendo, is postea pœnitebit, hoc est, dolebit, cum se deceptum sua culpa, & in aliqua mala ob id prolapsum sentiet: & qui iucundatur in malitia, vt faciunt hi quibus volupe est audire & referre aliorum vitia, talis infamiæ nota aspergetur, & condemnabitur ab hominibus & à Deo.

7 Ne iteres verbum nequam & durum, & non minoraberis.

GRæca tantum habent; Nunquam iteraueris sermonem, & nihil tibi erit in imminutione. Cum autem locus hic agat contra detractio- nes, omnino videtur, iterare sermonem, hic positum esse pro iterum referre alijs quod ab alio semel auditum est de vitijs proximi. vnde nõ malè addidit interpres, nequam & durum. & est sensus: Non temerè quidem vel admittenda est detrahentium loquacitas, vel fides eis habenda: si tamen contingat tibi ab aliquo referri sermonem aliquem ma- lum de alijs, & durum contra alios, qui scilicet eos grauat, tu ne ite- rum alijs eũ referas, & nihil inde patieris detrimenti aut diminutionis, passurus certè si referas, & in fama & in alijs rebus non paruum detri- mentum. Alioqui huius sententiæ & hic potest esse sensus: Si tu contra aliquem malum protulisti sermonem, vel per detractionem, vel per contumeliam, ne iteres illum, sed declara te pœnitere: sic enim facilius elues tuam imprudentiam, & à damno liberaueris. Sed prior sensus pro- posito conuenit magis, sicut & sequentia.

8 Amico & inimico noli narrare sensum tuum, & si est tibi de- lictum, noli denudare.

Germanicum exemplar in prima parte tantum habet; In amico & in inimico ne enarres, hoc est, nec apud amicum nec apud inimicum. Et videtur referendum ad superiora; ne enarres verbum auditum; vt hic exponatur quod dictum est; Non iteres verbum. Complutense ha- bet additum; ne enarres βίος ἀλλοτρίος, vitas alienas. Noster addidit; sensum tuum. & potest nostra lectio dupliciter accipi. Primò, de enar- ratione propriorum delictorum, vt cum postea dicturus sit aliena vi- tia audita non esse retagenda, prius doceat ante omnia nec propria cui- quam temerè pandenda esse. Itaque sensus erit: Noli temerè, ne amico & si habes aliquod delictum, cuius tu tibi conscius es, noli illud cuiquam facilè denudare. Ei enim qui in alienis vitijs reticendis futurus est fi- delis, necesse est vt sciat sui animi secreta & vitia reticere. Secundò, accipi potest de enarratione alienorum delictorum, de qua omnino Græca intelligenda videntur. & erit sensus: Nulli enarres quid in oc- culto animi tui sentias de alijs, aut scientiam tuam atque cognitionem quam in animo tuo habes de alijs ex aliquorum relatione: & si est tibi in tua cognitione & sensu delictum alicuius, noli illud alijs denudare. Græca omnia habent iam negationem; & si non est tibi peccatum; vt
signifi-

significetur alterius delictum non esse relegendum, quando sine peccato proprio taceri potest. Negationem autem noster non videtur legisse, nisi fortè verterit; Et si non est tibi delictum.

9 Audiet enim te & custodiet te, & quasi defendens peccatum odiet te, & sic aderit tibi semper.

GRæca tantum habent: Audiuit enim te, & obseruauit te, & in tempore odiet te. Iuxta priorem intelligentiam sensus nostræ lectionis est; Si cuiquam tua secreta vitia enarrare incipias, audiet ille te patienter & lubenter, & attentè obseruabit te narrantem, pendens ab ore tuo: cæterum cum se tibi exhibeat quasi defendens & excusans delictum tuum, vt te consolari velle videatur, sicque ei magis confidas, ipse tamen in animo tuo te odiet ob delicta tua quæ ei exposuisti, bonamque quam de te prius habuit existimationem deponet. Iuxta alteram intelligentiam sensus est: Si cuiquam alterius vitia tibi cognita aperias, frequenter eueniet vt ille te lubenter audiat, & diligenter attendat tuæ narrationi: sed quanquam se gerat tanquam vitium tuæ detractiois defendens, dicendo te non peccare, aut arridendo tibi, tamen in animo suo odiet te tanquam detractorem infidum, qui non celaueris quod tibi concreditum erat secretum, aut quod reticendum erat. Cæterum illud; & sic aderit tibi semper; sicut non est in Græcis, ita obscurum est quorsum additum sit, & quid significet, sicut & quod in Rabano legitur; Et sic adhærebit tibi semper. Potest intelligi, eum qui te odiet, perpetuo odio te persecuturum, aut cum odio tibi præparaturum dolum & insidias, vt aliquando odium prodat oportunitatem nactus. Posteriori intelligentiæ prædictæ sententiæ conuenit quod sequitur.

10 Audisti verbum aduersus proximum tuum? commoriatur in te, fidens quoniam non te dirumpet.

Vtilissimum sanè præceptum contra communem, omnibusque ferè insitam leuitatem, qua pleni rimarum hac & illac perfluunt, alijs mox communicantes quicquid de vitijs alienis didicerunt. Si, inquit, audisti verbum contra proximum tuum, simul vt illud audisti & excepisti in te, moriatur in te, sepeliatur, & in obliuionem veniat, ita vt non cogites de referendo alijs. Nec enim est quòd metuas ne noceat tibi illud apud te continuisse, sed bene considerare debes quòd illud silentio pressum non te dirumpet. Non enim est veluti venenum, quod nisi euomatur, hominem dirumpit: sed veluti res mortua, inefficax & innoxia. Quod appositè dictum est à Sapiente, eo quòd plerique audita non aliter continere apud se nequeant, quam si metuerent se dirumpendos nisi in aliorum aures effunderent. Ad quod significandum duas conuenientissimas subiicit similitudines, quarum prior est:

A facie

11 A facie verbi parturit fatuus, quasi gemitus partus infantis.

CLarius Græca secundam partem habent; sicut à facie infantis ea quæ parit, supple parturit. Consistit ergo similitudo in eo, quòd sicut propter conceptum intra se infantem mulier parturit, & summo cum labore conatur infantem proferre, nec prius ab onere quo grauat, & dolore quem patitur liberatur, quàm infantem enixa fuerit: ita fatuus & imprudens homo propter conceptum auditu sermonem, quamdiu illum intra se continere cogitur, torquetur tanquam graue gestans onus, omnemque occasionem captat vt in alios audita effundat, tum primum se onere leuatum existimans. Nostra lectio sic est accipienda; Fatuus à verbo concepto per auditum sic parturit, & sic laborat atque sollicitus est ad effundendum illud, sicut gemitus qui fit pro partu infantis, parturit ipsum conceptum infantem. Altera similitudo non minus apposita est.

12 Sagitta infixæ in fœmore carnis, sic verbum in corde stulti.

Perperam plerique legunt, canis, pro carnis, cum, vt multa scripta habebant, legendum esse, carnis, Græca doceant, quæ habent *καρκου*. Verum quoniam indoctus aliquis scriptor putauit ineptè dici fœmur carnis, cum omne fœmur carnis sit, expuncta vna litera scribendum putauit, canis. Sed fœmur carnis, hoc est, carneum, dictum est, vt notaretur cur fœmori sagitta profundè infigi soleat, nempe quia carneum est & molle. Aut, carnis, positum est pro corpore, vt fœmur carnis, sit fœmur corporis. Aptè ergo dicit verbum auditum sic se habere in corde stulti, sicut se habet sagitta infixæ in fœmore corporis, quia sicut sagitta illa grauiter hominem affligit, donec extrahatur: ita & verbum auditum & receptum in corde stulti, torquet eum grauiter, donec datum fuerit ei illud in aliorum sinum effundere. Rectè quoque verbum sagittæ comparatur, quòd sicut sagitta emittitur ab arcu, vt alicui infigatur: ita ab ore narrantis emittitur sermo, & audientium cordibus infigitur.

13 Corripe amicum ne fortè non intellexerit & dicat, non feci: aut si fecerit, ne iterum addat facere.

Dixit hætenus, auditum alicuius crimen reticendum esse, ne autem hinc intelligeretur sic reticendum esse, vt ne quidem is, ad quem pertinet de eo admonendus esset, necessariò & oportunè nunc subiicit doctrinam de corripiendo amico, postquam de eo auditum est aliquid sinistrè vel factum vel dictum. Itaq; postquam docuit, quomodo & quibus aliena crimina sint reticenda, nempe ad quos ea non pertinent: nunc docet quomodo & quibus non sint reticenda, his scilicet quos illa concernunt,

Matth. 18. cernunt, planè concordans cum doctrina Saluatoris: Si peccauerit in te frater tuus, vade & corripe illum inter te & ipsum solum, &c. Matth. 18. Diligenter autem hanc doctrinam prosequens, primum docet de corripiendo facto amici. & est sensus: Cùm apud te factum alicuius improbum delatum fuerit, si is tibi est amicus, corripe illũ, sed tanquam amicum amicè, suggerendo ei famam quæ de iplo spargitur, ne fortè non intellexerit quid de se feratur, & à te admonitus dicat & ostendat tibi se non fecisse illud quod ei imponitur, sicque & ille apud te liberetur à mali suspitione, & tu à mala de iplo opinione. Aut si fecerit quod de eo dicitur, ne iterum addat idem committere, quod fortè malum esse non putauit, vel non ita aduertit. Duplicem ergo ostendit fructum amicæ admonitionis, vnum, innocentia amici cognoscendæ: alterum, vitæ eius post peccatum reprehensum emendandæ. Amicum peculiariter vult corripì, tum quòd amicus potissimum amici curam habere debeat, tum quòd apud amicum spes sit admonitionem & correptionem valituram, non sic apud inimicum aut extraneum. Nec vult expectari dum crimen aliundè conuictum sit, sed maturè occurrì, & maturà correctione fieri examen.

14 Corripe proximum ne fortè non dixerit, & si dixerit, ne fortè iteret.

Quod dixit de facto corripiendo, idem nunc dicit faciendum, cùm delatum est amicum quippiam dixisse dignum reprehensione. Et subiungit sententiam, qua significat cur tempestiuè amicus sit admonendus, nempe vt de famæ veritate vel falsitate constet.

15 Corripe amicum, sæpè enim fit commissio, vt non omni verbo credas.

Pro, commissio, Græcè est *ἡ βολή*, hoc est, calumnia. Et addit Complutensis æditio, *μαζία*, hoc est, calumnia vana. Proinde nostra lætio sic est accipienda; Sæpè enim committitur & peccatur, ab his scilicet qui aliena crimina deferunt, & ideo non oportet omni verbo credere. Patet ergo quòd cùm amicum vult corripì, nomine correptionis admonitionem potius significet. Nam veri nominis increpatio non est adhibenda, nisi crimine conuictò & manifesto.

16 Est qui labitur lingua, sed non ex animo. Quis est enim qui non deliquerit in lingua sua?

Videtur hæc sententia subiecta vel ad insinuandum quàm facillè peccetur à delatoribus, vel ad indicandum quæ peccata amici facillè sint condonanda. Sunt, inquit, qui peccant lingua, sed non ex animo & destinata voluntate, vt qui ex ignorantia, aut inaduertentia aliquid non dicendum proferunt, non animo lædendi. Atque his quidem facillè ignoscendum est sine acri aliqua obiurgatione. Quis est enim qui non

non deliquerit lingua sua, qua tam facilè variisq; modis peccatur?
Vnde Iacobus Apostolus: Si quis in verbo non offendit, hic perfectus *Iacob. 3.*
est vir.

17 Corripe amicum postquam commineris, & da locum timori
altissimi.

Indicauit quibus lapsibus facilè sit ignoscendum, nunc indicat etiam
in grauioribus non mox ad minas confugiendum, multò minus ad
vindictam, vt faciunt plerique, qui læsi atque offensi, non expectata al-
terius purgatione, obliuisci iuris amicitiae ac legis Dei, mox ad minas pro-
filiunt. Priusquam, inquit, ira inflammeris, & commineris proximo,
eique acriter inueharis, corripe illum benignè, vt vel se apud te pur-
get, vel locum deprecandi & satisfaciendi habeat, & da in te timori
Dei locum, siue vt timor Dei te comprimat, & iram tuam cohibeat.
Timor enim Dei iuxta legem eius requirit, vt benigni simus alijs si
velimus Deum nobis esse propitium, & vt nos non vindicemus, sed
ei omnem vindictam relinquamus, iuxta illud: Mihi vindictam, & *Roma. 14.*
ego retribuam. Et Paulus monet, vt si quis præoccupatus fuerit in a-
liquo delicto, huiusmodi instruat in spiritu lenitatis, considerans, in- *Galat. 6.*
quit, teipsum ne & tu tenteris.

18 Quoniam omnis sapientia timor Dei, & in illa timere Deum, &
in omni sapientia dispositio legis.

Causam reddit cur meritò timori Dei locus sit dandus, quia, inquit,
timor Dei est omnis sapientia, hoc est, perfecta & summa sapien-
tia, & in ipsa sapientia est timere Deum, quia maximè docet timere
& reuereri Deum, & in omni vera sapientia est dispositio legis, quia
omnis sapientia disponit de lege facienda, cogitatque de his faciendis
& exequendis quæ lex diuina disponit & constituit. Aliter intelligen-
tur dispositio legis facta in omni & perfecta sapientia, quia lex Dei sa-
pientissimè constituta est, disposita & ordinata: sed prior intelligentia
conuenientior est, quia Græcis est; In omni sapientia factio vel ope-
ratio legis, hoc est, omnis sapientia consistit in executione legis. Do-
cet ergo sententia amicum corripiendum cum timore Dei, quia sine
illo nihil sapienter, nec bene fit, & quicquid sapienter fit, in timore
Dei fieri necesse est. Et huius occasione pergit fecernere veram sapien-
tiam à falsâ & fictâ, sic subiiciens:

19 Et non est sapientia, nequitiae disciplina: & non est cogitatus
peccatorum, prudentia.

Disciplina, inquit, nequitiae, hoc est, scientia vel doctrina malè a-
gendi, & nequitiam callidè perpetrandi, etsi mundo videatur sa-
pientia, verè tamen non est sapientia, & cogitatus atque consilium
hominum impiorum, qui callidas rationes excogitant perficiendi quod
intel-

cupiunt, non est prudentia. Ita enim secundam partem ordinandam & intelligendam, ut genitius, peccatorum, construat cum, cogitatus, & non cum, prudentia, patet ex Græcis, quæ habent; & non est, ubi consilium peccatorum, prudentia. Et pro, peccatorum, est ἀμαρτωλῶν, hoc est, hominum peccatorum, ut pro peccatis accipi non possit. Itaque perperam aliqui legunt; Et non est cogitatus bonus peccatorum prudentia. quæ lectio tamen est apud Dionysium.

20 Est nequitia, & ipsa execratio, & est insipiens qui minuitur sapientia.

ET hic perperam quidam codices habent; Est nequitiae prudentia, & in ea execratio; cum altera lectio Græcis consentiat, quæ tantum habent; Est nequitia. Ostendit cur dixerit, nequitiae disciplina, & comparat adinuicem nequitiam cum nuda insipientia, significans illam præ hac longè esse intolerabiliorem, & eum qui insipiens est, ob sapientiae defectum & raritatem præferendum eo qui nequitia instructus est, quantumuis callida. Dixi, inquit, de nequitiae disciplina, quia est in quibusdam nequitia & malitia, quæ per se execrabilis est & odiosa, tantum abest ut sapientia dici possit, & sunt qui ob diminutionem & defectum sapientiae sunt insipientes, qui ita non sunt execrandi & odio habendi. Quod sequenti alia comparatione expressius explicatur.

21 Melior est homo qui minuitur sapientia, & deficiens sensu in timore, quam qui abundat sensu, & transgreditur legem altissimi.

Nomine, sensus, ut & alibi, prudentia significatur. Pro, in timore, Græcis est vna dictio ἡμφοτέρωθεν, hoc est, in timore existens, timore affectus. At quomodo homo in timore Dei existens minuitur sapientia, & qui transgreditur legem Dei, timoris scilicet expers, abundat prudentia, cum supra dixerit timorem Dei esse sapientiam? Sed Sapiens non loquitur hoc loco de vera prudentia, quæ timorem Dei adiunctum semper habet, & consistit non tantum in recto intellectu, sed etiam in motu cordis & affectu ad colendum & venerandum Deum, sed loquitur de vi ac facultate ingenij, & scientia, studio atque usu comparata, quæ animum hominis ad pietatis studium non magnopere commoueat. Sententia sane pressè attendenda, quæ & factum quorundam sibi de sapientia etiam rerum diuinarum placentium, cum timore Dei sint destituti, reprimit, & consolatur eos qui etsi non excellent in sapientia secundum mundi iudicium, quia non habent multarum rerum cognitionem, tamen timore Dei sunt præditi: Præstantior autem est homo indoctus timens Deum, docto peccatore: quia illi bonus dici meretur, iste malus: ille non solum poenam euadet, sed & gloriam obtinebit

nebit apud Deum: iste non solum gloria carebit apud Deum, sed etiam maiorem pœnam incurret. Cui enim multum datum est, multum pe- Lucæ 12.
tetur ab eo. &: Seruus qui cognouit voluntatem Domini sui, & non fecerit, vapulabit plagis multis.

22 Est solertia certa, & ipsa iniqua, & est qui emittit verbum certum enarrans veritatem.

PRO, solertia certa, Græcis est *πανουργία ἀκριβής*, astutia siue calliditas exacta vel exquisita. Idem significat solertia certa, ingeniosa scilicet inueniendi aliquid calliditas, quæ certis firmisque nititur rationibus. Duplex insinuat esse genus eorum qui prudentes dicuntur, & duplex genus prudentiæ. Quosdam enim esse, qui exacta quadam calliditate sunt præditi, sed quæ sit iniqua, vt qui prudentes sunt in malo perficiendo. Alios verò esse, qui nouerunt proferre sermonem certis nixum rationibus & firmum, enarrando alijs veritatem, ac solidè docendo. De prudentia prioris generis loquitur Saluator: Filij huius sæculi, prudentiores filijs lucis in generatione sua sunt. Indicat ergo delectum prudentiæ habendum, & videndum qua in re prudentia quorundam valeat. Et quoniam ex prudentia illa iniqua & mala, nasci solet quorundam astuta fictio & simulatio ad efficacius decipiendum composita, rectè & de ea subiicit: Lucæ 17.

23 Est qui nequiter humiliat se, & interiora eius plena sunt dolo.

24 Et est iustus qui nimium se submittit multa humilitate: & est iustus qui inclinat faciem suam, & finxit se non videre quod ignoratum est.

GRÆCIS non est illud quod nos bis habemus; & est iustus; Nec est illa pars; qui nimium se submittit multa humilitate; quæ videretur addita ad explicationem illius; qui nequiter humiliat se. Quod sequitur; qui inclinat faciem suam, &c. explicat modum quo quis se humiliat nequiter, & se nimium submittit. Itaque hæc omnia ad eandem personam referenda sunt, & non ad diuersas, vt ferè nostri intelligunt. Et est sensus: Est aliquando qui malignè se demittit coram alio, cum interiora eius plena sint dolo, nec alia ratione se demittat quàm vt minus suspectus magis nocere valeat. Est, inquam, qui iustus apparet, & talis haberi vult, qui ob id multa externa demissione submittit se valde apud aliquos. hoc est, contingit esse aliquem fictè iustum, qui inclinat faciem suam in terram, vultuque tristi incedit, & fingit se in alienis vitijs non videre, quod ignoratum est ab alijs: fingit se non curiosè obseruare quod alij ignorant, vel quod ignoratum homines esse cupiunt, cum interim obliquo oculo acutè obseruet omnia. Humilitas ergo hic non accipitur pro vera animi humilitate, sed pro

ficta, hoc est, externa demissione. Et melius legitur sine præpositione, multa humilitate, vt multi scripti habent, quàm; à multa humilitate; vt alij legunt. Legendum autem cum negatione; fingit se non videre; potius quàm sine ea; fingit se videre; vt quidam libri habent, Græca magis exigunt, quæ habent ἰδιωκωφῶν, hoc est, voluntariè surdus, hoc est, simulans se surdum. Vnus scriptorum codicum adiectum habet post prædicta verba; & vbi non fuerit agnitus, anticipabit te; quomodo & Græcum exemplar Germanicum habet, Complutense verò dissimiliter; Vbicunque fuerit agnitus, præueniet te vt malefaciat. Deinde sequitur:

25 Et si ab imbecillitate virium vetetur peccare, si inuenerit tempus malefaciendi, malefaciet.

Quod, inquit, tales hypocritæ non statim noceant, non est quia deest voluntas, sed quia desunt vires aut oportunitas: Mox enim cum ea aderunt, malefaciet & nocebit. Loquitur enim potissimum de huiusmodi hypocritis, qui ad iniuriam inferendam, sanctitatem & humilitatem simulant. Quanquam etiam veritatem habeat hic locus de hypocritis, qui ad gratiam hominum & sanctitatis opinionem comparandam, tristitiam & humilitatem præ se ferunt, de quibus Christus dicit, quòd exterminant facies suas vt videantur hominibus ieiunantes. Nam & tales etsi impediuntur à multis peccatis, cum ea non possunt adimplere, aut non possunt sine publica infamia, tamen vbi oportunitas tempus nastifuerint, quod corde amant peccatum, opere implere conantur, vt patuit in duobus illis presbyteris, qui Susannæ pudicitiae insidiati sunt. Quoniam ergo, vt dixit, tam fraudulenta est in quibusdam fictio, quæ & ipsa quò minus est manifesta, eò magis contra eam cautio adhibenda est, ideo in sequentibus indicat quibus indicijs latens hypocrisis deprehendi valeat.

26 Ex visu cognoscitur vir, & ab occurso faciei cognoscitur sensatus.

27 Amictus corporis, & risus dentium, & ingressus hominis enunciat de illo.

Quamuis homines fingant sæpe vultum, & sic se gerant vt multa dissimulent & simulent, tamen tanta est vis ipsius naturæ, vt non obscura indicia sui proferat, ex quibus attentus & prudens obseruator facillè animaduertere poterit qualis quisque sit, prudens ne an fatuus, integer an fictus. Imprimis autem id agnoscitur, ex visu & aspectu hominis, atque ex occurso faciei, hoc est, ex occurrente & obiecto eius vultu. Oculi enim maximè sunt indices animi, atque testes non solùm lætitiæ, & tristitiæ, lenitatis, & iracundiæ, pudicitiae & impudicitiae, sed & simplicitatis atque
fictio-

fictionis, probitatis & improbitatis, quæ ex ipso aspiciendi modo colligi possunt. Vnde rectè D. Augustinus, impudicum oculum impudici cordis nuncium esse dixit. Eadem vis naturæ post oculos proximè est in vultu, vnde dictum est in Prouerbijis: In facie prudentis lucet sapientia. & Quomodo in aquis resplendent vultus prospicientium, sic manifesta sunt corda hominum prudentibus. Post hæc etiam externo habitu, gestu, incessuque corporis declaratur qualis quisque sit. Nam vt quisque est animo affectus, externa corporis conformatione maxime ostendit. Et vulgare dictum habet: Per multum risum debes cognoscere stultum. Certè Gregorius Nazianzenus ex vultu & habitu se scribit deprehendisse latentè in Iuliano improbitatem, ita vt eum ante opera talem agnouerit, qualem eum postea in ipsis operibus vidit, & dixerit ante imperium: O quale malum Romanorum respublica alit; vt ipse de se & Iuliano scribit Inuectiua secunda.

Prouer. 17

Ibid. 27.

28 Est correptio mendax in ira contumeliosi, & est iudicium quod non probatur esse bonum: & est tacens & ipse prudens.

DIxerat superius correptionem amici sine minis faciendam, idque propter timorem Dei, cuius occasione quædam inseruit de vera sapientia & falsa, & fictione quæ ex falsa prudentia sequitur, & demissionis causa est, non correptionis amicæ: redit nunc rursùm ad doctrinam correptionis, indicans correptionem aliquando malè adhiberi, & aliquando prudenter omitti. Habent autem hanc sententiam Græca breuius sic; Est correptio quæ non est decora (vel tempestiua, vtrumque enim significat dictio Græca $\omega\sigma\alpha\tau\epsilon\sigma$) & est tacens, & ipse prudens. Noster expressit quæ sit correptio indecora & inhonesta, ea scilicet quæ per iram hominis ad contumelias irrogandas prompti est mendax, hoc est, falsa, falsumque crimen imponens homini: aut quæ videtur esse correptio sub specie charitatis, cum ex ira & indignatione animi procedat. Et addidit, esse etiam iudicium quoddam quod non probatur esse bonum, iudicium scilicet temerarium, quo ex leuibus signis alicuius factum iudicatur malum. Quibus opponitur is qui ex prudentia tacet, ita vt nec corripiat, nisi cum id vtile esse putauerit, nec temerè cuiusquam factum iudicet. Est, inquit, qui tacendo cessat, & à correptione mendaci quæ ex ira intempestiuè fieret, & à iudicio malo, atque hic certè prudens est. Aut est qui tacet prudenter, cum non putat profuturam correptionem.

Q. iij.

CAPVT